

Baron Tauchnitz - en tysk gentleman - og "hofdameromanerne"

af forskningsbibliotekar, cand.mag. Merete Licht

*I care not how humble your bookshelf may
be or how lowly the room which it adorns.
Close the door of that room behind you,
shut off with it all the cares of the
outer world ... and then you are through
the magic portal.*

A. Conan Doyle: Through the Magic Door.

I 1956 ankom en uanselig skare små bøger til Det kongelige Bibliotek. Alle var de udgivet af Bernhard Tauchnitz Verlag i Leipzig. Selv om de var af kongelig herkomst, fik de ikke nogen kongelig modtagelse. Sandt at sige blev de lukket ind ad bagvejen. De kom fra Kongens private Håndbibliotek - hvad der i bibliotekarmunde forskaffede dem tilnavnet "hofdameromanerne" - og de gjorde deres entre i den større kongelige samling ad en bagdør, der venligst blev åbnet på klem for dem af to vidende forskningsbibliotekarer, Eric Jacobsen og Daniel Preisz, der begge havde forståelse for, hvad der gemte sig bag det uprætentiøse ydre. Det er historien om deres oprindelse og betydning for både engelsk og tysk litteratur, der skal fortælles her. Pointen i historien er, at disse små bøger af ren tysk herkomst alle er skrevet på engelsk, for det er i dette samspil mellem to kulturer, at et vigtigt afsnit i det 19. århundredes boghistorie blev skrevet, hvad der måske kan være nyttigt at mærke sig i tider, hvor den opfattelse synes at brede sig, at kulturarv standser ved landegrænsen. Bag de små engelske bøger udgivet i Tyskland gemmer sig desuden et af århundredets store forlagseventyr, et eventyr, der kom til at spille en rolle ikke alene for boghistorien, men også for den engelske litteraturs historie. Baggrunden for dette eventyr var dels, at der i århundredets begyndelse var opstået et helt nyt

læsepublikum og dels, at der var en nyvurdering af forfatterens stilling undervejs.

Både det 19. og det 20. århundrede har oplevet en paperback revolution: Tauchnitzbøgerne i det 19. århundrede og Penguinbøgerne i det 20. Nøglen til begge omvæltninger er rejser, for som allerede Montaigne gjorde opmærksom på, så er bøger og rejser uløseligt knyttet sammen:

Je ne voyage jamais sans livre ni en paix ni en guerre ... c'est la meilleure munition que j'ai trouvé à cet humain voyage.

(Essais, Livre III, Chapitre II)

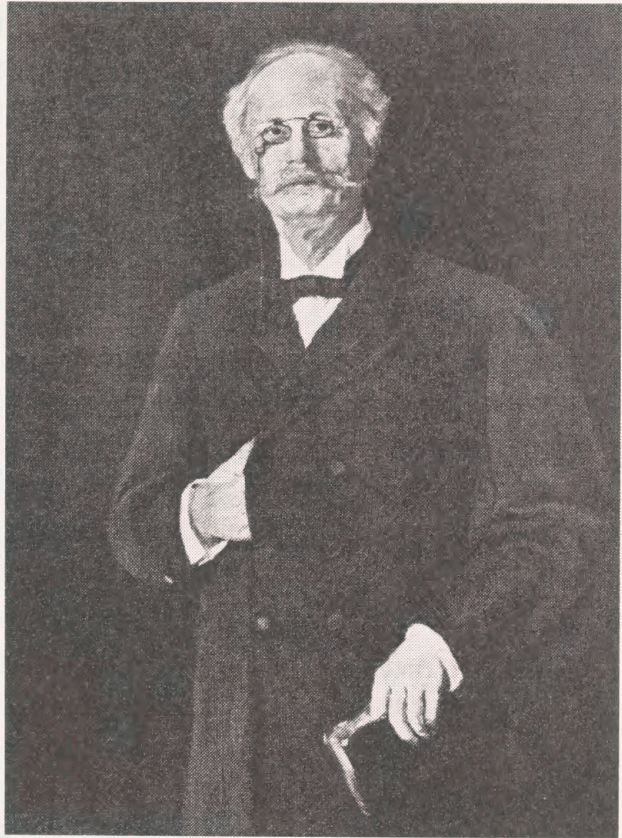
Ændringer i rejsemønster smitter automatisk af på bøgernes udgivelsesmønster, og derfor kan man også aflæse udviklingen fra individuelle rejser til masseturisme i bøgernes verden her blot oversat til hardcover og paperback.

I begyndelsen af det 19. århundrede skabte den industrielle revolution en hurtigt voksende, velstående middelklasse i England, der inden længe begyndte at efterligne overklassens vaner og blandt andet fik smag for at rejse på det europæiske kontinent. Hvor tidligere tiders kontinentfarere rejste med tjenerstab og egen vogn med plads til rejsebiblioteker både i kvart- og folioformat, så rejste den ny middelklasse uden tjenere og ofte med offentlig eller lejet transport. Man måtte have bogen i lommen eller i den selvbårne bagage, og kravene til format og vægt ændredes radikalt. Nu skulle bøgerne være bærbare og - hvad der især spillede en stor rolle for de mange engelske kontinentfarere - de skulle være på engelsk. Det var disse to behov Tauchnitz Verlag i Leipzig imødekom med serien "Collection of British Authors", der startede i 1842, og hvis enkelte bind udkom som paperback.

Tauchnitz eventyret har sit sidestykke i det 20. århundrede, nemlig i Penguinbøgerne udgivet af Bodley Head. Også for dem var rejsen hovedinspirator. Det var nemlig mangel på rejselekture, der på stationen i Exeter inspirerede forlæggeren Allen Lane til at påbegynde udgivelsen af dem:

Allen had spent a week-end with Agatha Christie and her second husband, the archeologist Max Mallowan. On the way back from Devon he found himself in a situation that is for a publisher rare, frustrating and almost humiliating: he had nothing to read. An hour's wait at Exeter station gave him the chance to scour the railway book-stalls but there was little to his liking among the piles of glossy magazines, the expensive

Baron Christian Bernhard
Tauchnitz

new titles, the remainders and the shabby reprints of shoddy novels. The long, bookless journey back to London would have been unbearable had it not set him to mulling over the notions that had been present, if vague, in his mind for several years. (Morpurgo, J.E.: *Allen Lane. King Penguin. A Biography*. Lond. 1979, p. 80)

Penguinbøgerne skulle ændre en nations læsevaner under og efter 2. Verdenskrig, kritikeren Richard Hoggart går endda så vidt som til at påstå, at de banede vejen for the Open University: "Penguin did inform and educate us to an extent and with a breadth which made it the unofficial forerunner of the Open University." Den væsentligste forskel på de to paperbackeventyr er, at Allen Lane med sine billigbøger ønskede at fremme udbredelsen af landets egen litteratur, mens Baron Tauchnitz udgav et andet lands litteratur på dette lands sprog og derigennem fik en afgørende betydning for dens udbredelse. Tauchnitz forlaget og Allen Lane's Bodley Head blev bogverdenens svar på

Tjæreborg og Spies. Tidsmæssigt forløb paperback revolutionen parallelt med den udvikling, der på rejsemarkedet førte frem til charterturismen, en udvikling som Helen Bevington i *The World and the Bo Tree* skildrer således:

A traveler who made the Grand Tour in the eighteenth century wasn't a tourist, globe-trotter, or sightseer. The words tourism and sightseeing appeared with Baedeker in the nineteenth century and described travel on Thomas Cook's Tours made by ordinary people called tourists often deplored as vulgar and obnoxious.

Læserne af Tauchnitzromanerne, "those square, clear, whitewrapped volumes, bought on delightful foreign journeys" (Michail Sadleir), var bogverdenens charterturister, og ligesom der i rejseverdenen hurtigt var opstået en polarisering mellem det masseproducerede og det individuelle ("I am a traveller, you are a tourist"), så opstod der også i bogverdenen en polarisering mellem læsere af "rigtige" bøger, d.v.s. i hardcover, og læsere af paperbacks. De første var i begge tilfælde fine og udtryk for kræsen smag, mens de andre var vulgære og "obnoxious". Både bøger og rejser blev hurtigt genstand for den form for snobberi, der udelukkende baserer sig på formen. For bøgernes vedkommende førte dette yderligere - pr. analogi - til en nedvurdering af deres publikum, idet der blev sat lighedstegn mellem bøgernes format og publikums "format", en indstilling Allen Lane bevidst bekæmpede, da han udgav Penguinbøgerne: "It was time to get rid of the idea that the only people who wanted cheap editions belonged to a lower order of intelligence."

Heldigvis fik han ret i, at de der ønskede paperbacks ikke nødvendigvis hørte til de lavere klasser hverken intellektuelt eller socialt, for både konger og fyrster rejste snart charter i bogverdenen, og Tauchnitzbøgerne fandt i stort tal vej ind i deres private biblioteker, hvad der blev af afgørende betydning for deres overlevelse, for som så ofte før i historien blev fyrstebibliotekerne bog-asyler, og også "hofdameromanernes" skæbne bærer vidnesbyrd herom.

I 1837 fandt Christian Bernhard Tauchnitz en "magic door" ind til det store kontinentale bogmarked, da han besluttede at udgive engelsk litteratur på Kontinentet ikke i oversættelse, men på originalsproget. Han grundlagde 1. februar 1837 - 4 måneder før Dronning Victorias tronbestigelse - Tauchnitz Verlag i Leipzig. Han var da 21 år gammel. Hans banebrydende ideer fik betydning for boghandlens udvikling de næste århundreder. Hans erklærede

målsætning var: 1) at udgive bøger "in handlichem Format und zu bescheidenem Preis" og 2) at udgive "die beste zeitgenössische Literatur Englands in englischen Ausgaben für die Bewohner und Reisenden auf dem europäischen Kontinent." Det første var han ikke ene om. Allerede det franske forlag A. & W. Galignani havde udgivet billigbøger i "handy" format. Hvad det andet angår, er det værd at lægge mærke til, at det var den bedste del af engelsk samtidslitteratur, han ville udgive - ikke den populæreste; men det var hans store fortjeneste, at det lykkedes ham ved godt købmandskab at gøre den bedste til den populæreste. I sin programerklæring definerede han også, hvad man i dag ville kalde sin "målgruppe", nemlig "die Bewohner und Reisenden auf dem europäischen Kontinent." Det var et dobbeltpublikum, der bestod dels af den mere og mere velstående og mere og mere rejsende engelske middelklasse, som ikke ville lære sprog, da de jo i forvejen talte "englenes tungemål" og dels af det læsende publikum på Kontinentet, der nok forstod engelsk, men på grund af transportvanskeligheder havde svært ved at få de nye bøger fra de engelske forlag, da leveringstiden var meget lang. Også her opfyldte Tauchnitz Verlag således et behov. Målgruppen var altså dels Englændere på rejse og dels "continentals", der gerne ville læse engelsk litteratur. Denne sidste gruppe voksede op igennem århundredet - især i Nordeuropa og Skandinavien, men ikke alene her, for Tauchnitzbøgerne kom viden om, i et af Det kongelige Biblioteks eksemplarer støder man f.eks. på et ejermærke fra en boghandel i Valparaiso. Kort sagt, Baron Tauchnitz gav udlændinge muligheden for at læse engelsk litteratur på originalsproget og englændere muligheden for ikke at læse litteratur på andet end "originalsproget". Tauchnitz forlagets egne statistikker viser, at 80% af læserne var "foreigners", d.v.s. ikke-angelsaksiske, og 20% var engelske og amerikanske rejsende. Hvad der spillede en ligeså stor rolle for forlagets succes var, at det lige fra starten klart definerede, hvad der *ikke* var dets publikum, idet bøgerne i serien "Collection of British Authors" udelukkende var bestemte for det ikke-Britiske marked. På alle bind står - med visse formuleringsvarianter - "The Copyright of this Collection is purchased for Continental Circulation only, and the volumes may therefore not be introduced into Great Britain or her Colonies." Det var en helt bevidst strategi fra Bernhard Tauchnitz' side, at han ikke ville konkurrere med engelske forlag på det hjemlige marked, for ikke at skade sine forfattere på det for dem så vigtige hjemmemarked ved at fjendtliggøre deres forlæggere.

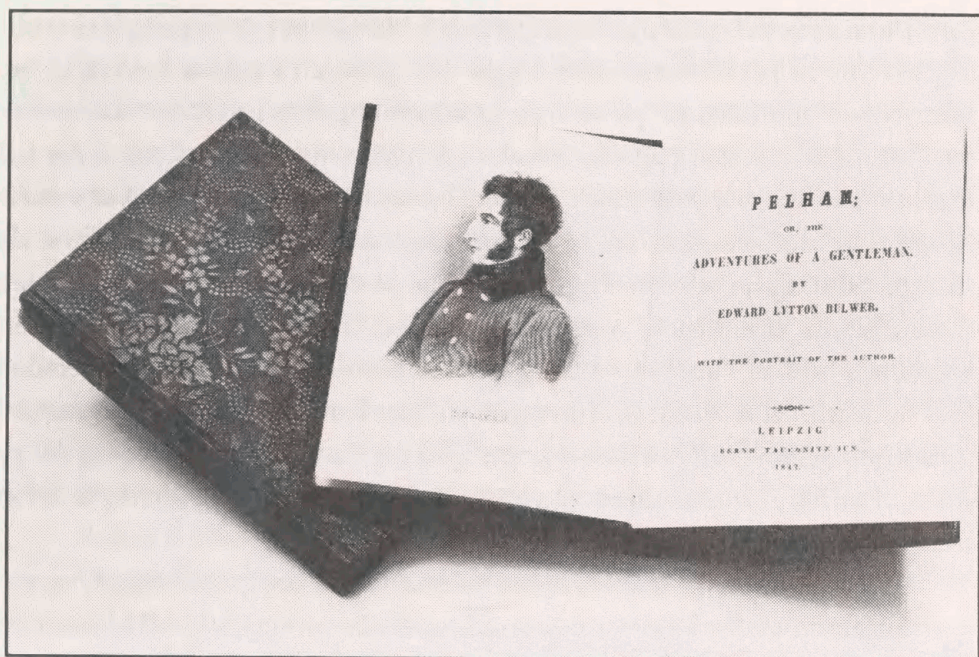
Pakke-afdelingen i Tauchnitz-trykkeriet i Leipzig.

Hans beslutning fik den uforudsete konsekvens, at når engelske rejsende forlod Kontinentet, blev deres fredelige ferielæsning pludselig forvandelt til smuglergods. De engelske toldere konfiskerede med samme nidkærhed som danske toldere i dag konfiskerer spiritus og cigaretter landets egne forfattere, når de optrådte med de famøse Tauchnitz-omslag:

Many an Englishman, homeward bound at the conclusion of a long Continental tour or of a few weeks' sojourn in some foreign sanatorium, has been compelled to endure the mortification of seeing his perhaps unfinished Tauchnitz ruthlessly routed out of his portmanteau or dressing-bag, barbarously torn in half, and "cast upon the waters," not, however, to "return after many days."

Den dag i dag findes der Tauchnitzbøger, hvis copyright endnu ikke er udløbet i England, og som stadig står på den årligt reviderede "Index Expurgatorium", der udsendes til toldmyndighederne, som dog ikke mere røgter deres hverv med samme ildhu som deres kolleger i det 19. århundrede.

Bernhard Tauchnitz var den mærkelige hybrid "a merchant of dreams", d.v.s. han drev sit forlag med en frugtbar blanding af købmandsrealisme og

Den engelske serie første bind *Pelham or the Adventures of a Gentleman*. Forlagsbind.

vision. Nogle var parate til at mene, at visionerne retfærdiggjorde købmanden, mens andre mente, at det omvendte var tilfældet - alt efter indfaldsvinklen. Sikkert er det i hvert fald, at blandingen sikrede forlaget en århundredlang succes. Desuden var han erklæret anglofil: "As a German-Saxon it gave me particular pleasure to promote the literary interest of my Anglo-Saxon cousins, by rendering English literature as universally known as possible beyond the limits of the British Empire". Han var det i en sådan grad, at det ikke virker som et tilfælde, at den første bog i den engelske serie har som undertitel: "Adventures of a Gentleman". Første bind i serien, som Det kongelige Bibliotek netop har modtaget som gave, var: Edward Lytton Bulwer, *Pelham, or the Adventures of a Gentleman*. Lpz. 1842 (trods titelbladets årstal var den på markedet allerede 1841). Han dyrkede helt bevidst det engelske gentleman ideal og fik fra sine tilfredse forfattere talrige bekræftelser på, at han levede op til det, således kunne man i et brev fra Charles Dickens til Miss Burdett Coutts den 9. december, 1852 læse: "He is a publisher by profession (the largest I believe in Germany), but is a gentleman of great honor and integrity too."

Den egentlige hemmelighed bag forlagets succes lå måske i den enkle omstændighed, at det behandlede sine forfattere godt. Det fandt ikke alene sit

rette publikum, det fandt også sine forfattere. Når denne selvfølgelig omstændighed var så revolutionerende, ligger forklaringen i tidens copyright bestemmelser - eller mangel på samme. I 1842 var engelske forfattere økonomisk fredløse på Kontinentet og ikke mindst i Amerika. En af de forfattere, der led mest under disse fribyttertilstande, var Charles Dickens. Da han i 1842 vendte hjem fra en 6 måneders foredragsturne i Amerika, var han så ophidset over de mange piratkopier af sine bøger, han havde set, at han i maj 1843 blev medstifter af foreningen "Association for the Protection of Literature". En afgørende faktor i Tauchnitz Verlags succeshistorie er derfor, at det allerede i 1837 indførte en art frivillig copyright, ja, man kan næsten sige, at Bernhard Tauchnitz egenhændigt indførte copyright, før den blev opfundet, og det ry forlaget fik i det 19. århundrede skyldtes i høj grad Baronens holdning til netop dette brændende spørgsmål.

På det tidspunkt fandtes ingen internationale copyright aftaler, og enhver forfatters værker kunne trykkes i udlandet uden at det mindste honorarium tilflød ham. De første aftaler kom i stand i 1846, og de var med tyske stater. Først da vil man derfor kunne finde ordet "copyright" på titelbladet af Tauchnitz-bøgerne. De første 50 numre i serien har ingen copyright oplysninger på titelbladet, selv om det havde været praktiseret fra starten. Fra seriens nr. 51 optræder forskellige formuleringer uden brug af ordet, f.eks. "Edition sanctioned by the author for continental circulation". Først fra nr. 110 forekommer ordet "copyright" på titelbladet. Disse formuleringer med eller uden ordet „copyright“ er blevet vigtige pejlemærker for bibliografiske indplaceringer af udgaverne. Copyright aftaler bredte sig kun langsomt i Europa. I 1852 og 1861 kom aftaler i stand med henholdsvis Frankrig og Italien, indtil endelig - i 1887 - Berner Konventionen sikrede gensidig copyright over det meste af Europa med undtagelse af Rusland. Pirattilstandene fortsatte dog nogle år endnu i USA, som først underskrev Konventionen i 1891 og - som det diplomatisk udtrykkes - "then only on its own terms."

Det var på dette gunstige tidspunkt - i 1842 - at Bernhard Tauchnitz valgte at udsende følgende skrivelse "based upon sound principles of justice and fair play" til en udvalgt kreds af engelske forfattere:

The wish to publish the editions of new English works which I am bringing out in Germany, with the authority and sanction of the authors,

is the reason of my now addressing you. Allow me, however, to remark that I as well as any other publisher in Germany have at present the right to embark in such undertakings without any permission from the Authors; and that my propositions arise solely from a wish thereby to make the first step towards a literary relationship between England and Germany, and towards an extension of the rights of Copyright, and to publish my editions in accordance with these rights. I therefore beg to offer you [beløb]. For this you will give me your authority for publishing my edition for the Continent. I do not in any way claim the right of sending my edition to England or to your Colonies, and I will not attempt in any way to hinder the sale of the English original editions in Germany. I cannot doubt that you will immediately accept my offer and I hope that this first attempt to establish a connection with the Classical Authors of England will lead to a long and advantageous relationship on both sides.

Han forlangte fra starten, at der skulle opsættes en skreven kontrakt mellem forlag og forfatter, og selv om betalingen efter nutidsforhold var beskeden - og som den gode købmand han også var, undlod han ikke at gøre opmærksom på, at han slet ikke behøvede at betale noget - så var det for forfatteren en stor forbedring fra ingenting. Dertil kom, at forlaget altid overholdt sine kontrakter til punkt og prikke.

Allerede i juli 1843 underskrev tre forfattere denne kontrakt: Edward Bulwer Lytton, G.P.R. James og Lady Blessington, og de blev senere samme måned efterfulgte af Charles Dickens, Benjamin Disraeli, W. Harrison Ainsworth, Samuel Warren og Captain Marryat. Denne kontrakt blev indledningen til et langt og nærmest idyllisk samarbejde mellem forlaget og dets engelske og amerikanske forfattere, hvor begge parter behandlede hinanden "in a gentlemanly way". Mens et forlags succes selvfølgelig i det lange løb altid er afhængig af, om det kan vinde publikum for sig, så kan man med nogen ret hævde, at dette forlags succes i høj grad skyldtes, at det fra starten vandt forfatterne for sig. Allerede i 1847 skrev George Eliot således til Bernhard Tauchnitz:

As to remuneration from your having transmitted English authors an honorarium at a time when no law of copyright rendered such an action

imperative, I have conceived such an idea of your liberality and probity as to leave it to you to send me whatever sum you consider the success of the work may justify.

Hendes ord genlyder i det brev Dickens i 1860 skrev i forbindelse med udgivelsen af *Great Expectations*:

I cannot consent to name the sum you shall pay for "Great Expectations". I have too great a regard for you and too high a sense of your honourable dealing ... Whatever price you put upon it will satisfy me.

Sjældne ord fra forfatter til forlægger. Også fra den anden side Atlanten lød samme toner, denne gang - i 1870 - formuleret af Mark Twain på hans uforlignelige måde:

That you have recognized my moral right to my books gratifies me but does not surprise me, because I knew before that you were always thus courteous with authors.

Bernhard Tauchnitz var fra starten opmærksom på eksistensen af amerikanske forfattere - også på det område var han foregangsmand - bind nr. 5 i den engelske serie var amerikansk, nemlig James Fenimore Cooper's *The Spy*. Dette var en genudgivelse, idet romanen udkom i 1821, men allerede nr. 15 i serien udgivet samme år var en nyudgivelse og påny en bog af Cooper: *The Two Admirals. A Tale of the Sea*. Endnu i lang tid måtte amerikanske forfattere finde sig i at udkomme under serietitlen: "Collection of British Authors", idet ændringer i typografi og opsætning skete meget langsomt i det traditionsbevidste forlag. Men i 1914 blev serien endelig omdøbt til det mere korrekte: "Collection of British and American Authors." Da var forlængst alle amerikanske guldalderforfattere: Mark Twain, Nathaniel Hawthorne, Herman Melville, Henry James, etc. udgivet på linie med deres britiske samtidige.

Man får en ide om forlagets rent kvantitative betydning, når man hører, at det i 1937 - 100-året for dets grundlæggelse - havde udgivet ialt 5370 enkeltværker af engelske og amerikanske forfattere i et samlet oplag på ca. 40 millioner eksemplarer. Samme år blev forlaget overtaget af Oscar Brandstetter, og dermed gik det ud af Tauchnitz familiens eje. Overtagelsen betød bl.a. at produktionsprocessen blev radikalt ændret, idet en del af bøgerne nu blev udliciteret til andre trykkerier og ikke længere som hidtil blev trykt på forlagets

eget trykkeri, der havde stået som garant for ensartethed og kvalitet. Navnet levede videre til efter 2. Verdenskrig, men den egentlige Tauchnitz æra var hermed afsluttet.

Det bemærkelsesværdige ved Tauchnitz forlaget er, at det fik langt større betydning for et andet sprogområde end for dets eget, det var - med Simon Nowell-Smith's ord - "a name destined to become more widely known among English-reading people than that of any other publishing house." Dets betydning for engelsk litteratur samler sig om to områder: 1) bog- og forfatterselektion, 2) tekstbevaring og tekstbehandling (i præ-edb betydning).

Hvad angår bog- og forfattervalg kommer forlagets målsætning allerede til udtryk i forfatterkontraktens ordlyd. Det man ønsker at udgive er "the Classical Authors of England", d.v.s. de forfattere, Bernhard Tauchnitz selv skønnede ville have overlevelsesmuligheder i litteraturhistorien. Han skønnede som oftest rigtigt, da hele det engelske romanparnas er repræsenteret på forlagets liste. Optagelse på denne endte med at blive adgangsbillet til parnasset, og Bernhard Tauchnitz var med sin selektion med til at forme - og højne - smagen både i og uden for England. Den amerikanske kritiker William B. Todd går endda så vidt som til at hævde, at han var den næstvigtigste smagsdannende faktor efter *Cambridge Bibliography of English Literature*. Påstanden må selvfølgelig henstå uimodsagt, da resultatet ikke kan måles. Men sikkert er det, at han blev en vigtig medskaber af det engelske litterære panteon. Gennem sin selektion foretaget inden for tidens smagsrammer blev han medbestemmende for, hvad der var godt, og hvad der ikke var godt, og han virkede lige så meget for udvælgelsen af engelsk litteratur som for udbredelsen af den. For engelske forfattere blev indlemmelse i Tauchnitz serien derfor ikke alene et økonomisk spørgsmål, men også et prestige spørgsmål, hvilket Robert Louis Stevenson - omend modstræbende - måtte sande efter først med foragt at have rynket på næsen af de små paperbacks. I 1884 skrev han til Bernhard Tauchnitz: "I am pleased indeed to appear in your splendid Collection, and thus to rise a grade in the hierarchy of my art". Det gode honorar har nok heller ikke været at foragte.

Når Tauchnitz forlaget først havde fundet en roman værdig til udgivelse, blev der sørget for, at den blev behandlet godt. Bernhard Tauchnitz respekterede sine forfattere i dobbelt forstand. Han respekterede dem ved at betale ordentligt for deres værker, men han respekterede i lige så høj grad deres

værker ved både at sørge for, at de blev gengivet så nøjagtigt som muligt og på forfatterens præmisser - og ved at sørge for, at samtlige senere udgaver forblev uændrede. Det er grunden til at Tauchnitz udgaverne udviser en teksttroskab, som mangen en moderne hardcover udgave må misunde dem. De er udtryk for en gammeldags forlæggermoral, som i dag ofte er gået fløjten, og som står i grell modsætning til nutidens redaktionsmetoder, hvor "creative editors" - et selvmodsigende begreb - ændrer og sletter i selv de kendteste forfatteres tekster uden deres samtykke og uden at oplyse læserne om beskæringer og ændringer. Selv om Tauchnitzbøgerne er billigbøger, er de sat efter forfatterens originaltekster og har bidraget til bevarelsen af nøjagtige og ubeskårne tekster. Omhuen for teksten var der fra forlagets start, de tyske typografer satte dem så nøjagtigt og trykfejlrit, at en gratulant til forlagets 100-års jubilæum kunne skrive: "One marvels that an edition set by foreign compositors should often have less misprints than the original native edition."

Når den originale tekst omhyggeligt var sat, forblev den uforandret op gennem århundredet. Det blev den, fordi forlaget opbevarede samtlige "stereotyper" i et kæmpelager bygget udelukkende til formålet. Ved genudgivelser blev de oprindelige satser altid genbrugt. I 1887 eksisterede der således en million "stereotyped plates" i dette lager, som først blev tilintetgjort - sammen med forlagets arkiv og bibliotek - i et RAF-bombeangreb natten mellem d. 3. og 4. december 1943. Det var dette lager, der var forudsætningen for teksternes kvalitet.

Teksttroskaben begyndte allerede på titelbladet. Også de forblev uændrede op gennem århundredet, således figurerer Henry James' roman *The American*, udgivet i 1878, så sent som i 1914 med forfatterens navn angivet som Henry James, jr. til trods for, at Henry James, senior da havde været død i 32 år. Indtil 1928 bar alle Tauchnitzbøger førsteudgavens trykkeår på titelbladet. Disse permanente titelblade er på een gang bibliografers mareridt og eldorado - alt efter indfaldsvinklen. Identifikationen af Tauchnitzromaners sande udgivelsesår er blevet til en bibliografisk sport, som bygger på en lang række spidsfindige "punkter" som f. eks. formuleringen af copyrightbetingelser, forlæggerens navneform, placering af små ornamentter på titelbladet, m.m., hvoraf mindst 8 må være til stede, før en Tauchnitzudgave kan få det blå stempel som ægte førsteudgave - og så kan man alligevel ikke være helt sikker. Derfor kan man roligt påstå med Simon Nowell-Smith, at brugen af permanente

titelblade "was a shockingly bad habit bibliographically speaking."

De første 50 bind i den engelske serie er meget sjældne, dels blev de ofte slidt op ved læsning, og dels blev de ikke behandlet med større veneration i samtiden, fordi de "kun" var paperbacks. Det kongelige Bibliotek ejer een (næsten) sikker førsteudgave, nemlig Edward Lytton Bulwers *Alice, or the Mysteries*, der udkom 1842 og er bd. 19 i serien. Den opfylder alle de bibliografiske betingelser, men dertil kommer, at den første ejer har været så hjælpsom at forsyne den med årstallet 1843 under sit navnetræk. Der er dog nu flere kandidater til førsteudgaveværdigheden blandt de første 50 bind i en nylig indgået samling på 18 bind, der alle - iflg. titelbladene - er udgivet inden for perioden 1842-51 (se nedenfor). At de permanente titelblade var en fælde for bibliotekarer, er der eksempler på i ethvert bibliotek med større samlinger af Tauchnitzromaner, og Det kongelige Bibliotek er heller ikke gået ram forbi. Udgiven af Charles Dickens' *The Cricket on the Hearth* bærer stolt årstallet 1846 på ryggen uden hensyntagen til, at boglisten bagest i bogen medtager Dickens sidste uafsluttede værk: *The Mystery of Edwin Drood*, der udkom i 1870.

Den teksttroskab, der gjorde titelbladene så besværlige, gjorde til gengæld teksterne bag dem uundværlige for senere tiders kortlægning af romanernes teksthistorie, idet den gav dem en sjælden autoritet over for andre udgaver. Takket være Bernhard Tauchnitz gode forhold til sine forfattere er romanerne i mange tilfælde værkernes egentlige originaludgave. Forfattere som Dickens, Trollope, Wilkie Collins og Thackeray sendte ham nemlig - af venskab - "early sheets" eller korrekturark, mens deres engelske forlag ofte fik senere - og rettede - versioner heraf. De var alle forfattere, hvis værker først udkom som feuilleton, d.v.s. i hefteform, og hefternes tekst undergik ofte væsentlige forandringer - især forkortelser - før de blev samlet og udkom i bogform. Man kan derfor opleve, at Tauchnitzudgaverne undertiden har hefternes langt mere malende og beskrivende titel, hvis formål det har været at fastholde læsernes interesse fremover. Således hedder Dickens' roman *Martin Chuzzlewit* i Tauchnitz udgaven: "The Life and Adventures of Martin Chuzzlewit his Relatives, Friends, and Enemies. Comprising all his wills and ways: with an historical record of what he did, and what he didn't: showing, moreover, who inherited the family plate, who came in for the silver spoons, and who for the wooden ladles. The whole forming a complete key to the house of Chuzzlewit." Nærmest et handlingsreferat sammenlignet med den engelske

THE
LIFE AND ADVENTURES
OF
MARTIN CHUZZLEWIT

HIS RELATIVES, FRIENDS, AND ENEMIES.

COMPRISING

ALL HIS WILLS AND HIS WAYS:

WITH AN HISTORICAL RECORD OF WHAT HE DID,
AND WHAT HE DIDN'T:

SHOWING, MORROVER,

WHO INHERITED THE FAMILY PLATE, WHO CAME IN FOR THE SILVER
SPOONS, AND WHO FOR THE WOODEN LADLES.

THE WHOLE FORMING A COMPLETE KEY TO THE
HOUSE OF CHUZZLEWIT.

EDITED BY

BOZ (CHARLES DICKENS).

VOL. I.

EDITION SANCTIONED BY THE AUTHOR.

—♦—

LEIPZIG

BERNH. TAUCHNITZ JUN.

1844.

bogudgaves summariske titel. Ingen lades i tvivl om, hvad emnet er. Tauchnitzteksterne er så korrekte, at de nu tjener som forlæg for videnskabelige tekstudgaver af Victorianske forfatteres værker, f. eks. måtte man ved udgivelsen af Oxford University Press' definitive Dickens udgave - the Clarendon Dickens - konferere senere tekster med de uanselige paperbacks for at nå frem til "urteksten", d.v.s. teksten som den så ud fra forfatterens hånd uden senere tilkommende korrekturrettelser eller trykfejl. Regnet efter udgivelsestidspunktet er et ikke ringe antal af romanerne egentlige førsteudgaver, således udkom Anthony Trollope's *Lady Anna*, Lpz. 1873, der findes på Det kongelige Bibliotek, flere måneder før Londonudgaven. William Thackeray's roman *Pendennis* indeholder i Tauchnitzudgaven to uforkortede kapitler, der i den engelske udgave er slået sammen til et. Takket være denne teksttroskab frembyder Det kongelige Biblioteks Tauchnitzromaner - herunder "hofdameromanerne" - et særdeles godt kildemateriale for enhver, der måtte

ønske at foretage teksthistoriske studier i det 19. århundredes engelske roman.

Tauchnitzromanerne i den engelske serie har en nationalbibliografisk dobbeltfunktion. De er trykt i Tyskland, altså er de del af den tyske nationalbibliografi, men de er skrevet på engelsk og mange er originaludgaver af engelske forfattere, altså er de også del af den engelske nationalbibliografi, selv om de er udgivet uden for landets grænser. Ideelt set burde der således findes komplette samlinger i begge lande, hvad der ikke er tilfældet. Der eksisterer i dag ingen komplet samling af Tauchnitz førsteudgaver med de talrige varianter, og det er her udlandets samlinger kommer ind i billedet og bidrager til at udfylde hullerne i de to nationalbibliografier.

Normalt finder man et forlags udgivelser i det land, hvor forlaget har hjemme. Tauchnitz Verlag lå i Leipzig, og dets udgivelser er en del af det 19. århundredes tyske nationalbibliografi. Indtil natten mellem den 3. og 4. december 1943 befandt en komplet samling af bøger og dokumenter sig her, men den nat blev den tilintetgjort i et bombeangreb. Det har givetvis været den eneste eksisterende komplette samling i Tyskland, der aldrig har haft et altomfattende nationalbibliotek. Forlagets produktion var kun sporadisk repræsenteret i andre tyske biblioteker, for de små bøger blev ikke betragtet som et værdigt samleobjekt på grund af den traditionelle biblioteksskepsis over for både fiktion og paperbacks. Deres antal blev yderligere reduceret som følge af de generelle ødelæggelser, som krig og deling skabte i Tyskland.

Heller ikke i England vil man finde en komplet samling af de engelske romaner, selv om de - set ud fra et nationalbibliografisk synspunkt - strengt taget burde være at finde i The British Library. Af samme årsag som i Tyskland er man også her sent blevet opmærksom på deres betydning, og biblioteket har derfor ikke kunnet bidrage til at udfylde hullerne i de tyske samlinger. I 1980 beløb British Library's samling sig til 935 bind, mens The Bodleian Library havde 1144 bind. Til sammenligning kan oplyses, at Det kongelige Bibliotek nu har ca. 1200 bind.

Paradoksalt nok er det ikke i de store offentlige biblioteker, man skal finde den største mængde af disse bogverdenens mere ydmyge publikationer, det er i de eksklusive fyrste- og kongebiblioteker. Det skyldes ikke, at bøgerne kun blev læst af overklassen, men at de blev bevaret af den. Det er således karakteristisk, at da man i det fyrsteløse USA begyndte at interessere sig for Tauchnitzudgivelser og deres betydning også for amerikansk litteratur, var alt

hvad man kunne finde i de offentlige samlinger nogle depotkasser gemt væk i en kælder under Boston Public Library - alt andet var kasseret eller slidt op. Senere indhentede bibliotekerne dog det forsømte ved - med William B. Todds ord - "aggressively extending their holding".

Fyrstesamlinger har altid været bogbevarende, derfor er det først og fremmest til dem, man må ty, hvis man vil gøre fund, også når det som i dette tilfælde drejer sig om bogverdenens gråspurve. Når de i særlig grad har vist sig at være bog- og samlingsbevarende, har det flere årsager. Dels vil lånerskaren ifølge sagens natur være begrænset, og sliddet på bøgerne tilsvarende mindre, og dels vil bøgerne næsten altid være indbundne enten i forlags- eller privatbind, hvad der især spiller en rolle for paperbacks' overlevelse. Tauchnitz Verlag har altid haft et varieret udbud af forlagsbind, så tidligt som i 1842 kunne det prale af, at enhver nyudgiven roman i paperback kunne tilbydes kunderne indbundet allerede 14 dage efter papirudgavens udgivelse. Udvalget af forlagsbind voksede sig hurtigt stort og varieret, og mange forskellige bindfarver og udformninger er repræsenteret i de bøger, Det kongelige Bibliotek modtog fra Kongens Håndbibliotek. Endelig spillede det en rolle, at bogverdenens fyrstelige „charterturister“ var så trofaste købere af forlagets bøger, at de subscriberede på alle dets udgivelser og derfor modtog hele forfatterskaber efterhånden som de udkom. Det er disse faste abonnementer, vi især kan takke for, at så mange eksemplarer har overlevet til i dag, og de er baggrunden for, at både den danske og den svenske kongefamilies samlinger udgør kernen i de to landes Tauchnitzsamlinger.

Danmarks største fyrstesamling er Det kongelige Bibliotek, der har gennemløbet udviklingen fra at være fyrstens private bogsamling til at være et stort offentligt videnskabsbibliotek. I det følgende skal omtales dets samling af Tauchnitzromaner på engelsk, der for største partens vedkommende stammer fra det andet kongelige bibliotek, nemlig Kongens (nu Dronningens) Håndbibliotek. Denne samling i samlingen er et godt eksempel på et fænomen, der i særlig grad har været medvirkende til at skabe Det kongelige Biblioteks rige mangfoldighed, nemlig mængden af navnløse særsamlinger, der gemmer sig i Udenlandske Afdelings Ældre Samling.

Mens den nationale samling er født unik, så er den udenlandske skabt unik. Når disse store og små særsamlinger er af så stor betydning for den, skyldes det paradoksalt nok, at de som oftest er skabt uden tanke på bibliotek

og undertiden med en emnefordybelse, der grænser til det idiosynkratiske. De er nemlig skabt af private samlere, der uden bibliotekspraktisk skelen har anskaffet alt om et emne, de brænder for, og har købt ind uden tanke på brug og nytte, men kun med tanke på viden. Deres samlinger er opstået gennem kreative køb af en art, som nutidens målrettede økonomi ikke mere tillader.

Ældre Samling er rig på særsamlinger, både på synlige og navngivne og på usynlige og anonyme. Godt gemt i hovedkatalogerne skjuler sig bogenklaver, der ofte er af lige så stor forskningsmæssig værdi som de samlinger, der har status og navn. Hyppigt er det tilfældet, der har rådet, om en samling har fået den ene eller anden status- og "tilfældet" er ikke sjældent donators udtrykkelige ønske om som betingelse for samlingens indlemmelse at få sit navn knyttet til den - enhver bogsamlers ideal og enhver bibliotekars hovedpine. De mange anonyme særsamlinger enten om et emne eller bestående af en publikationskategori (skoleprogrammer, auktionskataloger o.l.) repræsenterer områder, hvor biblioteket har en helt uventet styrke. De er en art glædesdepoter nedlagt af fortiden til gavn for eftertiden, og de venter kun på at blive opdaget. De danner basis for de fund, der udgør første del af titlen på bibliotekets flagskib: *Fund og Forskning*. Emnespektret er stort og mangeartet, her skal kun nævnes nogle eksempler i flæng: Mazarinader ("Collection des Mazarinades", 1616-1689), småskrifter om kunstsprog, protestantiske stridsskrifter ("Collectio Autographorum Lutheri e amicorum"), samlinger af ballettekster på flere sprog, flyveblade fra den tyske revolution 1848-50, o.m.m.

Den skyggesamling, som her præsenteres, er bibliotekets samling af engelske Tauchnitzromaner. Vil man have et overblik over den, må man, med Knud Bøghs ord "gå på eventyr i de gamle kataloger" for deri at søge "med plan og fantasi". På Det kongelige Bibliotek findes - skønsmæssigt anslået - ca. 1200 bind af serien. De stammer fra fire kilder: 1) Bøger overført fra Kongens Håndbibliotek - langt det væsentligste bidrag, 2) En nyerhvervet mindre samling på 45 bind, der med en enkelt undtagelse er indbundet i privatbind, 3) En samling på 18 bind, doneret af professor Eric Jacobsen, der indeholder seriens tidligste og mest sjældne udgaver, 4) "alt det løse", d.v.s. spredte enkeltbind indgået i tidens løb ofte som del af større samlinger - nogle katalogiserede, andre i puklen af ukatalogiserede bøger.

Langt det største bidrag kommer fra Kongens Håndbibliotek. Det udgør

kernen i samlingen. Grundlæggeren af Kongens Håndbibliotek var Frederik V, mens "grundlæggeren" af Tauchnitzsamlingen - efter monogrammerne at dømme - var Frederik VII. Klaus Kjølens skriver i udstillingskatalogen til Dronningens Håndbibliotek, at "med Frederik VII (1848-1863) skete der indskrænkninger i bogsamlingen og i bibliotekets økonomi", men det har formentlig ikke været grunden til, at man begyndte at anskaffe "billigbøger", grunden var vel snarere den, at "kongens forbindelse til bogsamlingen var begrænset til, at han skulle holdes forsynet med franske romaner og illustrerede bøger og blade" - illustrationer og romaner har til alle tider været biblioteksmæssigt suspekter. Til de franske romaner kom altså også nu engelske, men dog i mindre tal, da denne konges monogram ikke er særlig talrigt repræsenteret, franske romaner havde endnu ikke måttet vige pladsen for engelske. Rigest repræsenteret blandt kongelige monogrammer er Christian IX's. Hans regeringstid var med H. Ehrencron-Müllers ord - "en rolig Tid for Biblioteket, der voksede ikke blot ved det aarlige Indkøb, der nu navnlig tog Sigte paa historisk Literatur, særlig Memoireliteratur, og paa Skønlitteratur uden dog at forsømme Erhvervelsen af Standardværker på Literaturens andre Omraader." Skønlitteraturen var nu kommet ind i varmen, og den største del af Tauchnitzromanerne bærer denne konges monogram. Ikke desto mindre så sent som 1886 - ved H. Ehrencron-Müllers tiltrædelse - var den endnu hverken registreret eller katalogiseret - et var åbenbart at købe den, noget andet at vedkende sig den.

Ved Christianborgs brand den 3.-4. oktober, 1884 led Kongens Håndbibliotek også skade - især vandskade. År senere besluttede man at skaffe penge til restaurering af de beskadigede bind, og det skete bl.a. ved salg af dubletter. I 1956 blev en del af de udskilte dubletter solgt gennem Povl Strubes Antikvariat på Lille Triangel, hvis katalog nr. 4, 1956 bærer titlen: "Katalog over en bogsamling bestaaende af dubletter fra Hans Majestæt Kongens Haandbibliotek." Alle bøgerne heri var stemplede "Udgaet af Hans Majestæt Kongens Haandbibliotek", og salget var et tilløbsstykke. Ved den lejlighed modtog Det kongelige Bibliotek også et antal bøger, der findes opført med fulde bibliografiske data i bibliotekets accessionsprotokol (15.2.1958). Men ikke et ord om "hofdameromanerne", de forbigåes i accessorisk tavshed, men mundtlige kilder kan dog oplyse, at det magiske løsen, der skaffede dem adgang til bibliotekets samlinger, var argumentet: "De er jo indbundne". To ting talte

K A T A L O G N R. 4 - 1 9 5 6

EN BOGSAMLING

bestaaende af

DUBLETTER

fra

HANS MAJESTÆT KONGENS

HAANDBIBLIOTEK

*Duplicates from the Library
of His Majesty the King of
Denmark*

POVL STRUBE

BOGHANDEL & ANTIKVIARIAT

forhen
OTTO GRØNS BOGHANDEL
Grundlagt 1899

formerly
OTTO GRØN, BOOKSELLER
Established 1899

LILLE TRIANGEL
KØBENHAVN Ø
Telefon * Tria 3300

COPENHAGEN Ø
Telephone Tria 5300

TELEGRAM: STRUBEBOOKS

imod dem, dels var de - omend indbundne - af oprindelse paperbacks, og dels var de romaner, og "det lå endnu i luften og sporedes stedvis i bogbestanden, at skønlitteratur, især romaner, var noget useriøst, i modsætning til bøger om dem." (Eric Jacobsen). Ikke alene blev deres ankomst ikke registreret i accessionsprotokollen på linie med de andre bøger fra Kongens Håndbibliotek, men de fik længe lov til at stå i venteposition langs en trappeopgang i den gamle bygning, indtil de endelig blev katalogiserede med et kollektivt accessionsnummer. Derefter er deres bane let at følge, man behøver blot gå til katalog 177-IV i Ældre Samling: Engelsk prosadigtning ("Novellæ et fabulæ romanenses sermone Anglico") og der tage som sin Ariadnetråd gennem labyrinten Anne Margrethe Bille Brahes pyntelige biblioteksskrift, da hun

indførte dem alle i de systematiske protokoller. Næsten alle bøgerne fra Kongens Håndbibliotek er indbundet i forlagsbind, der viser den rige variation af farver og bindtyper, som Tauchnitz Verlag rådede over. På ryggen er de fleste mærkede K.H.B., og ofte findes den regerende monarks monogram på bindsiden - også disse monogrammer findes i flere varianter. Fire romanlæsende monarker er repræsenterede: Frederik VII, Christian IX, Frederik VIII og Christian X.

Samlingen indeholder ialt 1024 bind og karakteristisk for den er de meget lange rækker af hele forfatterskaber modtaget i subskription. Topscorer m.h.t. bindtal er den i dag glemte forfatterinde Mary Elizabeth Braddon, der måske kun burde være gemt og ikke glemt, hvis man ellers skal tro *The Oxford Companion to English Literature*, der ikke har for vane at strø roser på sine

forfatteres vej. Om hende står: "She is best known by her novels, which, though criticized on the score of their sensationalism, have merits which commend them to good judges." I samlingen fører hun med 44 bind, tæt fulgt af Florence Marryat med 43 og med F. Marion Crawford på tredjepladsen med 38. Inden for rammerne af de første top tyve finder man forfattere som Anthony Trollope, H. Rider Haggard, Wilkie Collins og Arthur Conan Doyle. Gemt i samlingen er sjældent og vanskeligt tilgængeligt materiale, der belyser, hvad der foregik i den engelske roman i det 19. århundrede lidt uden for alfarvej.

Tauchnitzromanerne er ikke de første dubletter, Det kongelige Bibliotek har modtaget fra Kongens Håndbibliotek. Efter at flere kongelige samlinger i 1826 havde fundet blivende sted i den nederste mezzanin på det genopførte Christiansborg, udtog Det kongelige Bibliotek i 1840 af en samling på 15.000 dubletter de bind, det ønskede. Tilladelsen til udtagelsen blev givet ved kongelig resolution af 30. oktober 1840 dog med det forbehold, "at de Exemplarer, der bar Stempel (nemlig K.H.B. paa Ryggen, det Stempel, der tillige med Kongens Navne-Chiffer paa Siden endnu anvendes i Haandbiblioteket), altid skulde bevares i det (store) kgl. Bibliotek og ikke maatte bruges til Udvexling med andre Biblioteker" (H. Ehrencron-Müller). Om den kongelige resolution stadig står ved magt, hvad angår udvekslingsforbud, vides ikke.

Ikke alle engelske Tauchnitzromaner er imidlertid udvandret fra Kongens Håndbibliotek til Det kongelige Bibliotek, i Dronningens Håndbibliotek er der stadig et aneligt udvalg til stede skønmæssigt anslået ca. halvt så mange som i den overførte samling. Seriens flagskib: Edward Lytton Bulwer, *Pelham* fra 1842 findes således her, og fra det følgende år finder man Dickens' *A Christmas Carol* - et af de få unummerede bind i den engelske serie - og en reel førsteudgave, der udkom først i Tyskland. Endelig er der forfatterskaber, der er talrigere repræsenteret i samlingen, end de er på Det kongelige Bibliotek. Dette gælder især W.M. Thackeray, af hvem der mærkeligt nok kun findes 2 Tauchnitzudgaver på biblioteket, andre forfattere er Charles Dickens (se dog nedenfor), Mark Twain og A. Conan Doyle. Deres oprindelige funktion i Håndbiblioteket var foruden at være rejselitteratur også at være rejssende litteratur, idet udvalg af dem - let transportable som de var - rejste mellem de kongelige slotte og sørgede for, at der altid var god underholdning ved hånden. Også til søs kom de, da det forlyder, at et passende udvalg hvert år blev sendt på sommertogt med Dannebrog.

Tauchnitz-romaner fra 1843-59.

I 1991 købte biblioteket en mindre samling Tauchnitzromaner fra perioden 1843-1859. Den omfatter ialt 45 bind, hvoraf 40 er udkommet før 1850. Alle bøgerne er - på een undtagelse nær - i ensartede privatbind med ryg af kalv og det uidentificerede ejermærke M.R.H. nederst på ryggen. Indbindingen er af lokalt tilsnit, idet der i et af bindene findes navn og adresse på bogbinderen: A.W. Andersen, Knabrostræde no. 106. Bogen, hvori navnet forekommer, er: G.P.R. James: *Beauchamps; or The Error*. Lpz. 1846. Af særlig interesse set ud fra et engelsk litterært synspunkt er det, at samlingen dækker den periode, hvor søstrene Brontë udgav deres værker under pseudonymerne Acton, Ellis og Currer Bell, der står for Anne, Emily og Charlotte Brontë. Fire af deres værker med pseudonymerne på titelbladet findes her, nemlig *Wuthering Heights and Agnes Grey*. Lpz. 1851 af henholdsvis Ellis og Acton Bell, mens Currer Bell er repræsenteret med både *Jane Eyre. An Autobiography*. Lpz. 1848, der er dediceret til W.M. Thackeray, og *Shirley. A Tale*. Lpz. 1849. Et bind adskiller sig fra de øvrige i samlingen, nemlig B. Disraeli: *Vivian Grey*. Lpz. 1859, ved dels at være

COLLECTION
OF
BRITISH AUTHORS.
VOL. CCL.

WUTHERING HEIGHTS AND AGNES GREY.
BY
ELLIS AND ACTON BELL.
IN TWO VOLUMES.
VOL. I.

SHIRLEY.

A TALE.
BY
CURRER BELL,
AUTHOR OF "JANE EYRE."

COPYRIGHT EDITION.

IN TWO VOLUMES.

VOL. I.

LEIPZIG
BERNH. TAUCHNITZ JUN.
1849.

JANE EYRE:
AN AUTOBIOGRAPHY.

EDITED BY
CURRER BELL.

COPYRIGHT EDITION FOR CONTINENTAL CIRCULATION.

IN TWO VOLUMES.

VOL. II.

LEIPZIG
BERNH. TAUCHNITZ JUN.
1848.

VIVIAN GREY.

BY
B. DISRAELI,
AUTHOR OF "ALROY," "TANCRID," "VENETIA," &c.

COPYRIGHT EDITION.

IN TWO VOLUMES.

VOL. I.

LEIPZIG
BERNHARD TAUCHNITZ
1859.

Tauchnitz-romaner fra den periode, hvor søstrene Brontë udgav deres værker under pseudonym. Acton, Ellis og Currer Bell står for Anne, Emily og Charlotte Brontë.

udgivet væsentligt senere, og ved dels at være indbundet i et afvigende bind med ejermærket C. Platou stemplet nederst på ryggen.

Den mindste samling er en donation fra professor Eric Jacobsen. Den er på kun 18 bind (1842-1851) og er indgået i 1992. Hvad den mangler i kvantitet, opvejer den til gengæld i kvalitet, idet den af den engelske series første - sjældent forekommende - 50 numre bidrager med numrene 1-3, 6, 13, 24, 47-48, hvoraf tre er værker af Dickens, af hvem samlingen ialt indeholder 9 bind. Flertallet af bøgerne er i forlagsbind. Takket være disse to supplerende samlinger indgået inden for de seneste år, kan Det kongelige Bibliotek rose sig af at have en meget fin repræsentation af Tauchnitz Verlags produktion fra det første tiår.

Med sine ca. 1200 Tauchnitzromaner slutter Det kongelige Bibliotek sig til andre samlinger af kongelig oprindelse, der i særlig grad har bidraget til at bevare forlagets produktion for eftertiden, det gælder f.eks. Österreichische Nationalbibliothek i Wien (3701 bind) og Bayerische Staatsbibliothek i München (5035 bind), der begge har kongelig fortid. Den mest eksemplariske royale samling er nok Bernadotternes i Sverige, der befinder sig på slottet Rosersberg i nærheden af Sigtuna. Den er på 1906 bind og er skabt af tre generationer af ivrige læsere af engelske romaner med Oscar II og hans dronning Sofie som hovedbidragsydere. Samlingen er eksemplarisk, fordi bøgerne af bibliografiske hensyn er opstillet samlet og i kronologisk orden, så man let kan studere bind og sammenligne varianter.

Den tyske gentleman's bøger indgår således i rækken af særsamlinger, der er med til at skabe Ældre Samlings unikke status. I boghistorien skrev Baronens banebrydende forlagsprojekt ikke alene det første store kapitel i paperback'ens historie, men det foregreb med ca. 150 år den udvikling, vi står midt i i dag, hvor flere og flere bøger - især i den angelsaksiske verden - udgives som "paperback originals" ud fra de visen hellere udkomme som paperback end slet ikke udkomme. I en tid, hvor forlagene er økonomisk trængte af de mange ny medier, er den dag måske ikke så fjern, hvor vi kommer til at opleve, at debuterende forfatters værker bliver udgivet som "paperback originals" på samme måde som Dickens værker i sidste århundrede udkom som tyske "paperback originals".

"Hofdameromanernes" betydning for den tyske nationalbibliografi har for nylig fået en ekstra understregning, idet de er blevet registreret til Fabian-

projektet, der er sponsoreret af Volkswagen Stiftung. Dette projekt har til formål gennem registreringen af bøger trykt i Tyskland - uanset hvor i verden de måtte befinde sig - at skabe en komposit tysk nationalbibliografi for hermed blandt andet at råde bod på de mange bogtab lidt under 2. Verdenskrig. Men det er en helt anden historie, og den er fortalt i *Magasin*, 6. årg., nr. 2, oktober 1991 af Jakob H. Grønbæk. Vil man til slut uddrage moralen af den skæbne, der er blevet den tyske gentleman's bøger til del overalt i biblioteksverdenen, må den nok blive den meget enkle, at man aldrig må skue bogen på bindet.

LITTERATUR

- TODD, WILLIAM B. and ANN BOWDEN (eds.): Tauchnitz International Editions in English 1841-1955. A Bibliographical History. N.Y. 1988.
- TODD, WILLIAM B.: A New Measure of Literary Excellence: The Tauchnitz International Editions 1841-1943. i: The Papers of the Bibliographical Society of America. Vol. 78. No. 3. S. 333-339. 1984.
- TODD, WILLIAM B.: Firma Tauchnitz: A Further Investigation. i: Publishing History. II. 1977. S. 7-26.
- PRESSLER, KARL H.: The Tauchnitz Edition: Beginning and End of a Famous Series. i: Publishing History. VI. 1979. S. 63-78.
- NOWELL-SMITH, SIMON: Firma Tauchnitz 1837-1900. i: The Book Collector. Vol. XV. Winter 1966. S. 423-436.
- [HOLROYD-REECE, JOHN]: The Harvest. Being the Record of one Hundred Years of Publishing 1837-1937. Lpz. 1937.
- BERNHARD TAUCHNITZ VERLAG, Stuttgart. Festschrift zum 125 jährigen Bestehen der Firma Bernhard Tauchnitz Verlag 1837-1962.
- MORPURGO, J.E.: Allen Lane, King Penguin. Lond. 1979.
- BRIGGS, ASA (ed.): Essays in the History of Publishing in Celebration of the 250th Anniversary of the House of Longman 1724-1974. Lond. 1974.
- EHRENCRON-MÜLLER, H.: H. Maj:t Kongen af Danmarks Bibliotek i: Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen. Arg. IX. 1922. S. 168-184.
- KJØLSEN, KLAUS: Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek. Udstillings-katalog. Kbh. 1977.